

Izvorni znanstveni rad
UDK 32.01 Hobbes, T.
Primljeno: 20. svibnja 2009.

Hobbesova teorija autorizacije I.

LUKA RIBAREVIĆ*

Sažetak

Za razliku od ranijih formulacija Hobbesove znanosti o politici teorija suverenosti u *Levijatanu* izvedena je na potpuno novoj pravnoj osnovi.** Riječ je o teoriji autorizacije kojom je temeljni politički odnos suverena i podanika pojmmljen kao predstavnički odnos. U radu se pokazuje da je suverenost prije *Levijatana* bila određena, u pojmovnom okviru teorije države, kao moć i autoritet, ali ne i kao vlast. Ono što je nedostajalo bila je pravna supstanca bez koje su i moć i autoritet nedovoljni za trajno napuštanje prirodnog stanja. Teorija autorizacije rješava upravo taj problem konstitucije države kao jedinstvene pravne osobe koja povezuje suverena i podanike. U njezinu središtu nalazi se pojam osobe kojim se označavaju različiti modaliteti odnosa predstavnika i predstavljenoga. Upravo preko pojma umjetne osobe Hobbes pokazuje na koji se način nepovezano mnoštvo individua može preobraziti u djelatno političko jedinstvo. Ono je rezultat ovlaštenja što ga je suveren dobio od budućih podanika, a kojim se oni obvezuju da će njegovu volju prihvatiti kao vlastitu u onim stvarima koje se tiču održanja mira. Time se oni mogu pravno retirirati kao jedinstvena pravna osoba kojoj se kao njezina vlastita volja pripisuje volja suverena. Prihvaćajući volju suverena, umjetne osobe njihova zastupnika, kao svoju, podanici i sami postaju umjetna osoba – država.

Gljučne riječi: teorija autorizacije, osoba, društveni sporazum, suverenost, suveren, podanici, država, *Levijatan*, Hobbes

Uvod

S početka moderne promatra nas vuk. Neka sasvim neobična zvijer, taj “vuk progovara: ‘načinimo sporazum’” (Bidet, 2008: 87). Modernu ne uspostavlja riječ Boga, nego zvijeri koja, zahvaljujući njemu, govori i zna što joj je izreći. To je čovjek koji

* *Luka Ribarević*, znanstveni novak na Fakultetu političkih znanosti i asistent na predmetima Povijest političkih ideja i Teorija države.

** Prikazani rezultati proizašli su iz istraživanja u sklopu znanstvenog projekta “Država, društvo i političko-ekonomski razvoj” koji se provodi uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

drugome više ne želi biti vuk, nego netko nalik na Boga (DCi, Epistola dedicatoria¹).

Instrument preobrazbe jezični je akt, društveni sporazum. Formula kojom se u bitak priziva Levijatan, najmoćnija od svih osoba i jedina koja može zaustaviti sveopći rat i ukrotiti zvijer, upućuje na samo središte Hobbesove znanosti o politici. Izlazak iz prirodnog stanja podrazumijeva da je svatko svakome rekao: “ovlašćujem ovog čovjeka ili ovu skupštinu i dajem mu svoje pravo da vlada mnome, pod uvjetom da mu ti prepustiš svoje pravo i odobriš njegova djelovanja na isti način” (L, 17.13). Tim je riječima temeljni politički odnos između onih koji vladaju i onih koji su podvlašćeni određen kao predstavnički odnos. Njegova je logika izvedena iz pravne teorije autorizacije izložene u središnjem, XVI. poglavlju *Levijatana*.

Hobbes je prvi među velikim političkim misliocima dao “potpuno razvijeno, sustavno objašnjenje” pojma predstavnštva (Pitkin, 1967: 4, 14). Štoviše, teorija autorizacije na kojoj taj pojam počiva čini “temelj Hobbesove teorije legitimne države” (Skinner, 2007: 157)². Budući da je njegov sadržaj upravo autorizacija kao jedino primjereno izvorište suverene vlasti, društvenim se sporazumom budući državljani postavljaju kao istinski tvorci svega onoga što u njihovo ime čini suveren

¹ Navodi iz Hobbesovih djela izlažu se na ovaj način: slovna oznaka označuje naslov knjige, broj ispred točke poglavlje, a broj iza nje odlomak unutar poglavlja (primjerice, L, 16.1 označuje navod iz prvog odlomka šesnaestog poglavlja *Levijatana*). U radu se citiraju navodi iz tri Hobbesova djela: *The Elements of Law* (EL), *De Cive* (DCi), *Levijatan* (L). Iako je *Levijatan* jedini rad u kojem Hobbes nije proveo razdiobu, ne samo na poglavlja već i na odlomke unutar njega, u radu ću navoditi i broj odlomka radi lakšeg snalaženja u tekstu. Prijevod citata iz poglavlja Macphersonova izdanja *Levijatana*: Hobbes, Thomas, 1985: *Leviathan*, Penguin Books, London slijedi, gdje je to moguće, hrvatsko izdanje: Hobbes, Thomas, 2004: *Levijatan ili građa, oblik i moć crkvene i građanske države*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb. Citati iz *The Elements of Law* prevedeni su prema izdanju: Hobbes, Thomas, 1999: *Human Nature and De Corpore Politico*, Oxford University Press, Oxford/New York. Citati iz *De Cive* prevedeni su prema engleskom izdanju koje su priredili Richard Tuck i Michael Silverthorne: Hobbes, Thomas, 1998: *On the Citizen*, Cambridge University Press, Cambridge.

² Važnost teorije autorizacije, za koju je François Tricaud u prvom francuskom prijevodu *Levijatana* iz 1971. ustvrdio da vjerojatno sadrži “ključ njegove teorije društvenog sporazuma” (Tricaud, u: Hobbes, 1999b: 169), a koja po Skinnerovu sudu čini Hobbesov “najoriginalniji doprinos teoriji države” (Skinner, 2002b: 183), u sekundarnoj literaturi rano je prepoznata i kontinuirano komentirana. U francuskoj literaturi na bitne promjene u Hobbesovoj pravnoj konstrukciji države upozorava već Frédéric Atger (Atger, 1906: 170-178). Slijede analize Raymonda Polina (1953: 221-240), François Tricauda (1982; Hobbes, 1999b: 161-169), Simone Goyard-Fabre (1983: 51-71), Luciena Jaumea (1986: 82-117), Yvesa-Charlesa Zarke (1987/1999: 325-356; 1995/2001: 197-227), Francka Lessaya (1992: 155-186), Jeana Terrela (1994: 195-244). U anglosaksonskoj literaturi nezaobilazni su doprinosi Hanne Pitkin (1964a; 1964b; 1967: 14-37), Davida Gauthiera (1969: 99-177), Debore Baumgold (1988: 36-55), Davida Runcimanna (1997: 6-33, 223-261; 2000) i Quentina Skinnera (1999/2002: 177-208; 2005; 2007).

koji ih zastupa. A država se poima kao moderan politički poredak u smislu zasebne pravne osobe različite i od cjeline građana i od vladara. Suverenost više nije oznaka osobe vladara ili tijela naroda, nego atribut impersonalne *personae civitatis*, države. Suverena je država, a ne suveren, koji je samo njezin predstavnik.

U pokušaju razumijevanja značenja što ga teorija autorizacije ima u Hobbesovoj znanosti o politici možemo krenuti od logične pretpostavke da je ona instrument kojim se nastoje riješiti neke teorijske poteškoće koje su tu znanost prethodno obilježavale. Naime *Levijatan* je, nakon *Elements of Law* i *De Cive*, treća formulacija Hobbesova političkog mišljenja, ali prva u kojoj se pojavljuje pojam predstavnništva. Stoga je u prvom dijelu rada potrebno utvrditi koja je zadaća momenta društvenog sporazuma u Hobbesovoj znanosti o politici i u kojoj mjeri ona prije *Levijatana* ostaje neispunjena. Na taj način osvijetljena teorijska intencija koja nalaže uvođenje teorije autorizacije u sustav može pružiti primjerenu osnovu za analizu te teorije koja je provedena u drugom dijelu rada.

Takav pristup Hobbesovoj teoriji autorizacije nije nesporan. U okviru recentne sekundarne literature Quentin Skinner je pokazivao da razloge za uvođenje teorije autorizacije ne treba tražiti u logičkoj strukturi Hobbesove argumentacije, nego u povijesnom kontekstu njezina nastanka. Prema Skinneru, Hobbesova je intencija polemička, njegov je cilj diskreditirati autore parlamentarne i radikalne orijentacije pokazujući da se osnovna struktura teorije autorizacije koju su sredinom 17. stoljeća upravo oni uveli u politički diskurs može prihvatiti a da se pritom ne usvoje i njihovi zaključci kojima se dovodi u pitanje apsolutni karakter suverene vlasti monarha (Skinner, 2007). Da je Hobbesova teorija autorizacije svojevrsna zamka za neopreznog čitatelja, ustvrdila je već Hannah Pitkin ukazujući na formalističku prirodu Hobbesova shvaćanja političkog predstavnništva koje isključuje postojanje obveza predstavnika spram predstavljenoga (Pitkin, 1967: 34). U oba slučaja teorija autorizacije tumači se kao element koji je u neskladu sa sustavom i koji zbog toga biva reinterpreteran na takav način da se njegovo novo značenje bitno razlikuje od uobičajenog shvaćanja što (političko) predstavnništvo jest. Nasuprot takvim shvaćanjima, u nastavku ovog istraživanja pokušat će se pokazati da logika cjeline argumentacije u *Levijatanu* zahtijeva da se temeljni politički odnos suverena i podanika doista pojmi kao predstavnički odnos. Teorija autorizacije nije samo logičko rješenje problema koji su moment društvenog sporazuma opterećivali prije *Levijatana*, nego je i ključni teorijski konstrukt kojim je bitno uvjetovan smisao Hobbesove teorije države. Drugim riječima, u nastavku ovog rada nastojat će se obrazložiti teza da je u Hobbesovoj zreloj znanosti o politici država moguća samo ako podanici smatraju da su primjereno predstavljeni u osobi suverena.

Svaki suvremeni pokušaj teorijskog promišljanja onoga što država jest neizbježno nas upućuje na samo izvorište pojmovne artikulacije države kao moderne

političke tvorbe. Utoliko se Hobbes ne pojavljuje kao privilegirani sugovornik samo u okrilju političke filozofije ili povijesti političkih ideja, nego posvuda gdje se država nadaje kao problem. Ovim se radom nastoji doprinijeti rasvjetljavanju tog problema pokušajem primjerenog razumijevanja Hobbesove teorije autorizacije kojom je njegova teorija države određena.

Problem preobrazbe nepovezanog mnoštva u političko jedinstvo u Hobbesovoj znanosti o politici

Momentom društvenog sporazuma Hobbes nastoji riješiti problem pacifikacije konfliktne interindividualne dinamike prirodnog stanja koja kontinuirano dovodi u pitanje život svakog čovjeka. Riječ je o konstituciji države kao jedinstvene, djelatno sposobne, pravne osobe, polazeći pritom od nepovezanog mnoštva pojedinačnih volja.

Postavke tog problema dane su polazištem Hobbesove *philosophiae civilis*. Ono pokazuje da su sukobi u prirodnom stanju posljedica kako izvorne ljudske prirode tako i onog njezina lika koji je povijesno oblikovan. Čovjekovo biće povijesno je u mjeri u kojoj je njegova priroda obilježena dvostrukom intervencijom transcendentne instance: darom jezika i božanskom objavom. Paradoksalno: čovjek je “vuk” ne samo zato što je biće strasti nego i zato što je biće razuma, jezika i savjesti, političko i vjersko biće. Štoviše, najveća opasnost za njegovu prirodu proizlazi upravo iz činjenice da je ta priroda otvorena spram povijesnog događanja³.

Tako shvaćena čovjekova priroda ne bi ugrožavala samu sebe da čovjeku život nije dan pod uvjetom pluralnosti. Drugi su ono što čovjeka čini opasnim, kako za njih tako i za njega samog. Potreba za uspostavom pravnog, građanskog stanja rezultat je nemogućnosti prevladavanja nevolja koje proizlaze iz te temeljne uvjetovanosti ljudske egzistencije u okviru prirodnog stanja. Naime iluzoran je svaki pokušaj da se te nevolje okončaju povećanjem moći neke individue kako bi ona, u konačnici, prevladala nad svim ostalim moćima koje joj se suprotstavljaju. Razlog tome leži u stvarnoj jednakosti među ljudima. S obzirom na to da nema kvalitativne razlike među ljudima u prirodnom stanju, nitko se ne može osloniti isključivo na vlastitu moć kao dostatno jamstvo samoodržanja. Procesualna logika neprestanog povećanja moći kojom je određeno djelovanje svakog čovjeka u prirodnom stanju ne poznaje točku u kojoj bi to povećanje moglo ispuniti svoju pretpostavljenu svrhu osiguranja života. No zato kontinuirano podiže razinu sukoba i na taj način prirodno stanje čini potpuno nepodnošljivim. Istovremeno navodeći svakog čovjeka da prepozna u drugima nesavladivu prepreku. Stoga se ni rješenje za nevolju prirodnog stanja ne može pronaći u sukobu, već u suradnji s njima. Čovjekov je život u mnoštvu ugrožen, ali sigurnost ne može postići individualnim naporima.

³ Za eksplikaciju navedenih teza o polazištu Hobbesove znanosti o politici v. Ribarević, 2008.

Iskustvo stvarne jednakosti pripravlja ljude prirodnog stanja na uzajamno priznanje pravne jednakosti, a to je temeljni preduvjet uspostave građanskog stanja mira. Ako je priroda princip nereda, a sukobi koje ona uzrokuje među ljudima okupljenim u mnoštvu ne mogu biti prekinuti oslanjanjem na individualnu moć, tada je izbjavljenje moguće samo sporazumijevanjem onih koji se međusobno ugrožavaju. Hobbesovo je rješenje artificijelno, *pravno* rješenje: narav interindividualnih odnosa u mnoštvu može se preobraziti zahvaljujući pravnom aktu kojim se uspostavljaju odnosi pravne uzajamnosti kao osnova harmonizacije svačije potrage za srećom. Na mjesto mnoštva sukobljenih volja sporazumom se postavlja jedinstvena volja koja svima podjednako upravlja u onim stvarima koje smatra nužnim za očuvanje mira i sigurnosti. Sklapanje takvog sporazuma prihvatljivo je samo onima koji se ne smatraju nejednakima.

Na društvenom sporazumu utemeljeno političko jedinstvo dotad atomiziranih individua moguće je samo zato što je ratoborna partikularnost već postavljena na tlo općega. S jedne strane, društveni je sporazum jezični akt koji podrazumijeva postojanje jezične zajednice, a, s druge, obveza sklapanja društvenog sporazuma radi okončanja rata, jednako kao i obveza njegova poštovanja nakon što je jednom sklopljen, jest obveza koju čovjek ima po prirodnom zakonu. U oba slučaja obrazovanje političke općenitosti pretpostavlja odnos individue spram općega. Bog je čovjeku dao jezik i njegova je zapovijed osnova obveze koju čovjek ima spram naloga prirodnog zakona. Čovjek se dakle *može i treba* sporazumjeti s drugima zato što je Božje stvorenje.

Budući da Bog želi da se njegovo stvorenje održi, sadržaj njegovih zapovijedi upućenih ljudima identičan je racionalnom izvodu o onome što je potrebno činiti kako bi se uspostavio mir kao osnovni preduvjet svačijeg samoodržanja. Kako u prirodnom stanju vlada poopćeno nepovjerenje, čovjek je spriječen izvršavati prirodne zakone, formulirane bilo kao naloge razuma bilo kao Božje zapovijedi, *in foro externo*. Svatko tko bi to činio, u uvjetima kada nitko drugi ne bi slijedio ista načela djelovanja, nerazumno bi izložio vlastiti život opasnosti. Nedostaje sigurnost. Društvenim sporazumom mora biti ustanovljena takva moć koja će biti dostatno jamstvo da djelovanje u skladu s prirodnim zakonima neće dovesti u pitanje njihovu svrhu, a to je samoodržanje djelatnika. Budući da moć niti jedne individue ne može biti tolika, ona se može pojaviti samo kao umjetna, pravno konstruirana moć/vlast. Riječ je o suverenom pravu i moći/vlasti koji će zaustaviti sukobe i uspostaviti identitet izvršavanja naloga prirodnih zakona i najprivatnijeg interesa svakog čovjeka kao osnovu trajnog stanja mira.

Način na koji je problem prevladavanja prirodnog stanja postavljen u sve tri formulacije Hobbesove znanosti o politici je, uz manje razlike, podjednak. Međutim modaliteti solucije bitno se razlikuju. Uvođenjem teorije autorizacije u moment

društvenog sporazuma Hobbes je, čini se, u engleskom izdanju *Levijatana* (1651) najzad pronašao zadovoljavajuće rješenje problema konstitucije suverene instance. Suverena vlast formira se pravnim aktom ovlaštenja, pa se i temeljni politički odnos suverena i podanika poima kao predstavnički odnos. Dok će naknadne formulacije tog središnjeg dijela Hobbesova određenja društvenog sporazuma u *De Homine* iz (1658) i latinskom prijevodu *Levijatana* iz (1668) sadržavati tek manje izmjene u već utvrđenom teorijskom okviru, u *Elements of Law* (1640) i *De Cive* (1642/1647) nalazimo posve drugačiji teorijski dispozitiv. Usporedno razmatranje određenja društvenog sporazuma u *Elements of Law* i *De Cive* s jedne i onoga u *Levijatanu* s druge strane može nam pomoći da otkrijemo razloge koji su Hobbesa naveli na uvođenje teorije autorizacije kao i da preciznije utvrdimo osnovnu intenciju koja upravlja njegovom teorijom države.

Društveni sporazum u *Elements of Law* i *De Cive*

Pitajući se o tipu zajedništva koje može jamčiti sigurnost svojim članovima, Hobbes, u svojoj ranoj teoriji države, razmatra političko tijelo kao jedinstvo [*union*] u razlici spram prirodnog zajedništva i suglasja volja [*consent*]. Budući da broj ljudi koji se udružuju radi uzajamne pomoći, a koju zajednička sigurnost pretpostavlja, mora biti dovoljno velik da bi se suzbila opasnost od vanjskog napada, prirodno zajedništvo kakvo postoji u obitelji ne može biti dovoljno jamstvo trajnog prevladavanja prirodnog stanja. Sigurnost ne može biti ni rezultat jednostavnog suglasja volja koje nastaje kada se volja više ljudi podudara “u jednom te istom djelovanju ili učinku” (EL, 12.6). Ponovno se ljudska priroda pokazuje kao neprimjerena osnova političke arhitektonike: za razliku od životinja, koje su vlastitom prirodom usmjerene na ostvarenje zajedničkog dobra, strasti i mnijenja koja oblikuju čovjekovu volju stvaraju trajan rascjep između općenitosti političkog tijela i individualne partikularnosti koja se vodi onim što joj se nadaje kao neposredno vlastito dobro. Suglasje volja je nepostojano i stoga političko tijelo ne može počivati samo na njemu.

Ono što je nužno jest uspostava “zajedničke vlasti koja upravlja individuama usađujući im strah od kazne” (DCi, 5.5). Takva vlast mora raspolagati s onoliko moći koliko je potrebno da bi volju podanika dovela u sklad s vlastitom voljom i na taj način zaustavila unutarnje sukobe i zaštitila političko tijelo od vanjskih napada. Sigurnost je, zaključuje Hobbes, moguća samo u jedinstvu koje počiva na *jednoj* volji koja u sebi uključuje volje mnogih⁴ u stvarima koje se tiču mira i obrane (DCi, 5.6), čineći tako izvorno suglasje volja o potrebi izlaska iz prirodnog stanja trajnim.

⁴ “Kada su mnoge volje uključene ili obuhvaćene voljom jednoga ili nekolicine koji su suglasni, (...) tada se to uključivanje mnogih volja u jednu ili više naziva JEDINSTVO” (EL, 12.8).

Društveni je sporazum pravni instrument kojim se ostvaruje, za jedinstvo nužno, podvrgavanje volje svakog čovjeka “*volji jedinstvenog drugoga*, što znači *volji jednog čovjeka* ili jedne *skupštine* na takav način da što god jedan *hoće* u pitanjima bitnim za zajednički mir može biti smatrano *voljom* svih i svakoga” (DCi, 5.6). Sklopljen je kada svatko svakome kaže: “*ja prenosim svoje pravo na ovoga čovjeka pod uvjetom da i ti preneseš svoje pravo na njega*” (DCi, 6.20). Na taj način “svaki se od njih obvezuje, sporazumom sa svakim drugim, da se neće odupirati *volji čovjeka* ili *skupštine* kojoj se on podvrgnuo; što znači da neće uskratiti upotrebu svog bogatstva i snage protiv bilo kojeg drugog čovjeka izuzev sebe (jer se podrazumijeva da je on zadržao pravo da se obrani od nasilja)” (DCi, 5.7). Ne radi se dakle o jedinstvenom pravnom aktu, već o nizu sporazuma koje svaki pripadnik nepovezanog mnoštva sklapa sa svakim drugim.

Rezultat je uspostava jedinstva, države [*civitas*] ili građanskog društva [*societas civilis*]. Država je “*jedna osoba* čija *volja*, prema sporazumu više ljudi, treba biti uzeta za *volju* svih njih kako bi koristila njihovu snagu i sredstva za zajednički mir i obranu”, a koja se od podanika razlikuje zasebnim pravima i vlasništvom (DCi, 5.9). Suveren je onaj čovjek ili skupština čijoj su volji svi članovi političkog tijela podvrgnuli svoje volje, a oni koji su konstituirali suverenu vlast kao pravo izdavanja zapovijedi odustajanjem od svog prava na otpor suverenu jesu podanici (DCi, 5.11).

S obzirom na to da suveren ne sklapa sporazum ni s kim, njegovo prirodno pravo ostaje neograničeno⁵. No za razliku od situacije u prirodnom stanju, kada je ono

⁵ U *Elements of Law* nalazimo nešto drugačije određenje sadržaja društvenog sporazuma: “stvaranje jedinstva sastoji se u tome da se svaki čovjek sporazumom obveže jednom te istom čovjeku, ili jednoj te istoj skupštini, imenovanom i utvrđenom od svih njih, da će izvršiti ona djela koja će im rečeni čovjek ili skupština narediti da ih izvrše i da neće učiniti nijedno djelo koje će on ili oni zabraniti ili im narediti da ga ne učine” (EL, 19.7). U svom tumačenju Hobbesove izvorne teorije suverenosti David Gauthier tvrdi kako se iz te promjene može iščitati bitna razlika između *Elements of Law* i *De Cive* u pogledu obveze koju društvenim sporazumom preuzimaju budući podanici. U prvom sustavnom izlaganju Hobbesove znanosti o politici svaki se čovjek obvezuje spram budućeg suverena, dok je u drugom ta obveza preuzeta spram svakog drugog čovjeka, budućeg podanika. Prema Gauthieru, samo je obveza spram budućih podanika prihvatljiva jer je samo ona u skladu s Hobbesovim odbijanjem da suverena učini strankom sporazuma. Istovremeno, nastavlja Gauthier, Hobbes bi htio pokazati da postoji neka obveza podanika spram suverena koja ne dopušta raskidanje društvenog sporazuma uzajamnim otpuštanjem podanika iz obveze. Međutim takva obveza ne može postojati jer “podanici sa suverenom ne sklapaju sporazum, oni ga ne daruju niti mu pogodbom išta obećavaju” (Gauthier, 1969: 104). Gauthier zaključuje da u Hobbesovoj izvornoj teoriji suverenosti nije moguće utvrditi nikakve dužnosti podanika spram suverena. Gauthierovo je tumačenje problematično iz više razloga. Prije svega, Hobbes u *Elements of Law* izrijeком navodi da država nastaje “uzajamnim sporazumima među mnogim” (EL, 19.11). Stranke sporazuma su, jednako kao i u *De Cive*, budući podanici koji se odriču svog pra-

bilo neutralizirano suprotstavljanjem prava svih ostalih, u državi postaje djelotvornim suverenim pravom. Budući da ne nailazi na otpor podanika, njega prati moć koja je dovoljno velika da suveren u svakom trenutku može uskladiti partikularne volje podanika s vlastitom voljom i na taj način održati jedinstvo političkog tijela.

Međutim pažljiva analiza Hobbesova određenja društvenog sporazuma u *Elements of Law* i *De Cive* otkriva da se na njemu ne može zasnovati željeno političko jedinstvo jer ni vlast ni pravo koje suveren stječe društvenim sporazumom nisu dovoljni da bi mogao jamčiti trajno suglasje volja članova novoutemeljenog političkog tijela⁶.

Suverena vlast sastoji se od “moći i snage koje je svaki od članova sporazumom prenio sa sebe na njega” (EL, 19.10; također DCi 5.11). Kako međutim nitko ne može stvarno niti prenijeti vlastitu niti primiti snagu nekog drugog, a prijenos prava prethodno je definiran kao odustajanje od prava, onda se nastanak suverene vlasti mora shvatiti kao rezultat “odlaganja ili odustajanja od vlastitog prava na otpor” spram suverena (EL, 19.10; također DCi, 5.11). Suverena vlast nije ništa drugo do prirodno pravo suverena koje je učinjeno djelotvornim ograničavanjem prirodnog prava podanika. Iz čega slijedi da Hobbes pretpostavlja kako je učinak odlaganja prava na otpor spram suverena identičan uvećanju suverene vlasti koje bi proizašlo iz pridodavanja moći svih podanika njegovoj prirodnoj moći.

Može se dakle reći da je prijelaz u građansko stanje, u skladu s Hobbesovom ranom teorijom suverenosti, moguć samo pod uvjetom da prirodno stanje napuste svi osim jednoga. Pravno stanje počiva na neograničenom prirodnom pravu suverena koje on uživa poput svakog čovjeka u prirodnom stanju.

Problem je što takvo poimanje suverenosti podrazumijeva da se obveza koju podanici preuzimaju spram suverena sastoji isključivo u ne-odupiranju njegovoj volji. Podanici ne pridodaju suverenu nikakva nova prava, on naprosto zadržava svoje izvorno prirodno pravo, što znači da društvenim sporazumom suveren ne stječe pravo da podanike obveže na djelovanje. Suveren to ne uspijeva učiniti na osnovi *prava* kojim raspolaže, već prije svega na temelju *moći* kojom je u stanju oblikovati volju podanika svedenih na pasivne objekte vlastite volje. Kako društve-

va u korist budućeg suverena. Nadalje, podanici imaju obvezu neodupiranja suverenu po dvostrukoj osnovi. Prvo, prirodni zakon obvezuje ih na izvršavanje sklopljenih ugovora, pa tako i društvenog sporazuma. Drugo, društvenim sporazumom konstituirana suverena vlast jest “daranje prava koja su”, sukladno prirodnim zakonima, “obvezni poštivati spram suverena” (DCi, 6.20). Navedene poteškoće posljedica su negacije važnosti uloge koju prirodni zakoni imaju u Hobbesovoj znanosti o politici, a kojom je Gauthierovo tumačenje obilježeno.

⁶ Da je koncepcija društvenog sporazuma u *Elements of Law* i *De Cive* nezadovoljavajuća sa stajališta njegove svrhe, pokazali su David Gauthier (Gauthier, 1969: 99-112) i, posebno, Yves Charles Zarka (Zarka, 1999: 325-337; 2001: 197-208).

ni sporazum ne uključuje pravnu osnovu za uključivanje volje podanika u volju suverena, država se pojavljuje kao mehanizam moći koji, proizvodeći strah, podanika čini poslušnim. Volja suverena kao volja političkog tijela utoliko je izvanjska volji podanika. No njihov identitet ne nastupa *a posteriori* samo kao posljedica neposrednog djelovanja ili prijetnje fizičkom prisilom. Naime suveren kao javna osoba nije samo moć, nego i *autoritet*, jer njegovo prirodno pravo na tumačenje prirodnih zakona, izraženo njegovim pozitivnim zakonima, tvori osnovu njegove legitimnosti. To, istovremeno, znači da suverena volja nije ništa drugo do moć i autoritet suverena kao prirodnog čovjeka. Još nema države kao suverene, pravne vlasti. A bez toga su moć i autoritet naprosto *nedovoljni* za izvršavanje zadaće koja stoji pred suverenom. Društveni sporazum čiji je sadržaj prijenos prava u smislu ne-odupiranja ne rezultira uspostavom suverene vlasti potrebne da bi jedinstvo političkog tijela moglo trajno opstati⁷.

⁷ Gauthier upozorava da Hobbesova rana teorija suverenosti uspostavlja samo “negativan odnos između suverena i podanika”. Suverenovo pravo postaje učinkovito smanjenjem prava njegovih podanika. Problem je u tome što Hobbes želi volju podanika pozitivno uključiti u volju suverena na način da “volja svakog podanika bude izražena u suverenoj volji”. To je međutim nemoguće jer je u skladu s temeljnim definicijama Hobbesove moralne teorije prijenos prava određen kao jednostavno odustajanje od prava (Gauthier, 1969: 112). Po Zarkinu sudu, društvenim se sporazumom koji prijenos prava nad osobama i njihovim djelovanjima izjednačava s prijenosom prava nad stvarima ne može uspostaviti ni *persona civitatis* ni apsolutna moć. Ako je sadržaj tog prijenosa tek odustajanje od prava, tada slijedi da “između ne-odupiranja primjeni zakona i izvršavanja onoga što taj zakon nalaže postoji pravni jaz koji se ničim ne može prevladati”. I utoliko “politička vlast ovdje premašuje ono što joj je pripisao prijenos prava”. A njena je moć apsolutna samo u smislu “apsolutne praznine” jer počiva na pukoj “pasivnosti podanika”. U konačnici, umjesto konstitucije jedinstvene volje koja, sabirući u sebi volje svih podanika, sjedinjuje političko tijelo, nalazimo “uspostavu volje koja je u potpunosti izvanjska podanicima i čak radikalno arhaična jer osnovu legitimnosti svojih djela nalazi u prirodnom pravu i stanju rata” (Zarka, 2001: 206-208).

Međutim odnos podanika i suverena u Hobbesovoj teoriji suverenosti prije *Levijatana* nije moguće svesti isključivo na odnos moći. Konstituciju suverene instance i podvrgavanje njezinim zapovijedima zahtijevaju prirodni zakoni, shvaćeni ne samo kao teoremi razuma o onome što treba činiti da bi se čovjek održao na životu nego i kao Božje zapovijedi. Volja suverena podanicima se stoga ne pojavljuje kao u potpunosti izvanjska moć koja ih prisiljava na poslušnost, nego i kao volja autoriteta kojem se, kao moralna bića, obvezuju na poslušnost, znajući da bez njega ne mogu sačuvati ni život ni dušu. Pokazuje se dakle da je suveren shvaćen u kategorijama moći i autoriteta, ali ne i prava. Suveren je pre-moćan i pre-moralan, ono što mu manjka jest pravna supstanca, država sama. On je duša moralne zajednice vjernika-podanika, a ne njihov političko-pravni predstavnik. Takvo radikalno razdvajanje podanika i suverena, kao vrhovne instance moći i autoriteta, onemogućuje uspostavu trajnoga građanskog stanja, a bit će prevladano pravnim posredovanjem koje omogućuje teorija autorizacije.

Društveni sporazum u *Levijatanu* – teorija autorizacije

Budući da pojmovni okvir njegove rane teorije suverenosti ne omogućuje ostvarenje zadaća koje stavlja pred državu, Hobbes ga u *Levijatanu* bitno mijenja. Primjeren odnos suverena i podanika, kao uvjet mogućnosti trajnog prevladavanja prirodnog stanja, Hobbes zasniva na potpuno novoj pravnoj teoriji.

Radi se o teoriji autorizacije izloženoj u XVI. poglavlju *Levijatana*, naslovljenom “O osobama, tvorcima i personificiranim stvarima”⁸, a kojem ne odgovara niti jedno poglavlje u *Elements of Law* i *De Cive*. Da je riječ o središnjem poglavlju Hobbesova *Levijatana*, pokazuje nam već i samo mjesto koje zauzima u strukturi izlaganja. Teorija autorizacije kojom se zatvara prvi dio *Levijatana* pod nazivom *O čovjeku* umetnuta je između poglavlja posvećenih prirodnim zakonima i problematiki društvenog sporazuma. Kao dopuna teorije ugovora, izvedene u okviru rasprave o prirodnim zakonima, teorija autorizacije pretpostavka je uspostave države kojom se bavi drugi dio *Levijatana*, naslovljen *O državi*⁹.

Osnovni pojam teorije autorizacije jest pojam osobe¹⁰. Njezinom definicijom Hobbes započinje XVI. poglavlje: “osoba je onaj za čije se riječi ili djela smatra ili

⁸ U izvorniku “Of PERSONS, AUTHORS, and things Personated”. U prijevodu ključnih pojmova ovog poglavlja slijedim zaključke Dragutina Lalovića čiji kritički osvrt na hrvatski prijevod *Levijatana* propituje i mogućnost primjerenog prijevoda temeljnih pojmova Hobbesove teorije autorizacije. Usp. Lalović, 2006b: 123-128.

⁹ Taj iznimni položaj teorije autorizacije ujedno je i izvor poteškoća u strukturi izlaganja Hobbesove znanosti o politici. Naime sama složenost te teorije onemogućuje da se ona pojmi kao sastavni dio nauka o prirodnim zakonima koji su kao propisi ispravnog razuma spoznatljiviji za svakog čovjeka ukoliko je razumsko biće. Tim prije što ju je i sam Hobbes postupno razvijao i dovršio tek u *Levijatanu*. To zapravo znači da teoriju autorizacije, nužan instrument u konstrukciji političkog tijela, nije moguće izvesti neposredno iz ljudske prirode koja je predmet razmatranja u prvom dijelu *Levijatana*, a što bi bilo u skladu s rezolutivno-kompozitivnom metodom na kojoj čitav sustav počiva. Nju kao *višak u argumentaciju* unosi filozof koji razvija propise prirodnog zakona imajući pred sobom problem prirodnog stanja koji država treba riješiti. Teorija autorizacije logički je nužan element u argumentaciji koji se istovremeno opire njezinoj logici jer nije izvediv iz čovjekove prirode, već je rezultat, prije svega, filozofijske prerade naslijeđa rimskog prava u njegovoj srednjovjekovnoj reinterpetaciji.

¹⁰ Različiti su izvori iz kojih je Hobbes mogao crpiti građu za svoj nauk o osobi općenito, a o državi (*persona civitatis*) kao umjetnoj osobi posebno. Riječ je, prije svega, o rimskom pravu. Iako najčešće označava ljudsko biće u smislu prirodne osobe, pojam *persona* u rimskom pravu može označavati i biće čija je egzistencija isključivo pravne prirode i kao takav odnosi se na “skupine ljudi formirane radi postizanja nekog političkog, vjerskog ili društvenog cilja” (Lessay, 1992: 167). Sam pojam *persona civitatis* u *Corpus juris civilis* označava “zajedničko tijelo koje se, kao *collegium*, tiče privatnog prava ili koje se, kao *communitas* ili *universitas*, tiče javnog prava” (Goyard-Fabre, 1983: 53). I *collegium*, privatnopravno udruženje osoba s različitim svrhama (profesionalnim, vjerskim, karitativnim i sl.) i *universitas personarum*, udruženje osoba

da su njegova vlastita ili da predstavljaju riječi ili djela nekog drugog čovjeka ili bilo koje druge stvari kojoj su pripisana, bilo stvarno ili pomoću fikcije” (L, 16.1). Kada se riječi ili djela smatraju njegovim vlastitim, tada je riječ o *prirodnoj osobi*, a kada se smatra da ona predstavljaju riječi i djela nekog drugog, tada se radi o *umjetnoj*

koje može biti javnopravne naravi (*civitates, municipium*), a koje se u periodu kasne republike primjenjuje čak i na rimski narod, jesu *personae incertae*. Sa stanovišta klasičnog rimskog prava riječ je o fiktivnim osobama (*personae fictae*) čije postojanje nije sasvim izvjesno i koje stoga ne mogu biti subjektom cjeline imovinskopravnih ovlaštenja. Da bi mogla djelovati, *persona ficta* treba *actores*, zastupnike (*syndicus, actor universitatis, magister collegii*).

Pojam pravne osobe kao društvene tvorevine, kojoj pravni poredak priznaje svojstvo pravnog subjekta unatoč tome što se ne radi o fizičkoj osobi, u rimskom pravu oblikovao se sporo i s dosta poteškoća. Teorija pravne osobnosti snažno se razvija u okviru pandektne nauke, rimskog prava prerađenog djelovanjem srednjovjekovne glosatorske i postglosatorske pravne škole i njegovom recepcijom u zapadnoeuropskim zemljama u 15. i 16. stoljeću. Budući da se zapravo tek tada susrećemo s pojmom pravne osobe (*persona moralis, persona iuridica*), možemo se složiti sa zaključkom da “rimsko pravo, iako je dalo niz ideja i pogleda značajnih za utvrđivanje pravne osobnosti, nije uspjelo dokraja izgraditi taj pojam” (Romac, 1989: *Rječnik rimskog prava*, Informator, Zagreb, 279). Usp. sud francuskog pravnog historičara Jeana Gaudemeta: “ne čini se da je rimsko pravo, čak i u svom posljednjem stadiju, uspjelo razraditi teoriju pravne osobnosti i jasno razviti njezin pojam” (Gaudemet, 1974: 62).

Srednjovjekovno kanonsko pravo poznaje operativni koncept *personae fictae* kojim se rješavaju poteškoće s kojima se u djelovanju susreće *universitas*. *Persona ficta*, koja je kao *nomen intellectuale res incorporalis*, razlikuje se od osoba koje čine *universitas* i stoga, neovisno o njima, jamči njegovu trajnost. Važno je pritom naglasiti da u kanonskom pravu tu trajnost nije moguće promatrati neovisno o njezinu transcendentnom temelju (Lessay, 1992: 174).

U političkim teorijama srednjovjekovnih publicista ne nalazimo dovršenu teoriju pravne osobnosti političkog tijela. Pojam osobe uglavnom je upotrebljavan kako bi se razlikovala privatna osoba od javne osobe suverena. Kada Ockham i Marsilije Padovanski, kao iznimke u srednjovjekovnoj pravnoj tradiciji, upotrebljavaju pojam *universitas* da bi označili narod, shvaćen kao zbroj pojedinaca koji ga sačinjavaju, u smislu zasebnog subjekta prava, *universitas* za njih nije *persona* koja raspolaže vlastitom voljom. Čak ni za Baldusa, učenika Bartolusa iz Sassosferrata, koji je, razrađujući rimskopravnu teoriju korporacija, *populus* odredio kao zasebnu pravnu osobu i tako se najviše približio modernom poimanju osobnosti države, osoba države nema vlastitu dušu, pa tako ni vlastitu volju (vidi Gierke, 1900: 67-73; Polin, 1953: 224-226; Goyard-Fabre, 1983: 54; Lessay, 1992: 175).

Ni Hobbesovi neposredni prethodnici ne upotrebljavaju pojam *personae civitatis* kako bi označili političko tijelo. Tako Bodinovo poimanje suverenosti ne pretpostavlja teoriju pravne osobnosti. Grotius pak s jedne strane razlikuje javnu i privatnu osobu kralja, a s druge državu kao *subjectum commune* od građanina kao *subjectum proprium*. Međutim on odbacuje mogućnost pridavanja osobnosti zajednici koja je zamišljena kao jedinstvo (Goyard-Fabre, 1983: 54-55). Paradoksalno je da su Hobbesu u tom pogledu bliži monarhomasi, čija ugovorna teorija implicira pravnu osobnost političkog tijela naroda. Iako je Hobbesova teorija države kao osobe usmjerena protiv ideje o političkoj osobnosti naroda koja bi prethodila društvenom sporazumu, ona je nedvojbeno bliska ideji da se *populus* može pojmiti kao jedinstvo obdareno voljom, a koju nalazimo u spisima kao što su *Vindiciae Contra Tyrannos* (1579) ili Althusiusova *Politica* (1603). Ideju o

osobi (L, 16.2). U oba slučaja pojam osobe nije svodljiv na fizičku osobu. Glavna je naime značajka pojma osobe kompleksnost njezine prirode: pojam *persona* uvijek upućuje na pravni odnos dvaju različitih elemenata¹¹. S jedne je strane osoba kojoj se neke riječi ili djela pripisuju kao njezina, a s druge osoba koja te riječi izgovara, odnosno djela izvodi. U slučaju prirodne osobe postoji identitet tih dviju osoba koje je međutim i dalje moguće pravno razlikovati¹². U slučaju pak umjetne osobe taj identitet ne postoji jer su onaj koji se daje predstavljati i onaj koji ga predstavlja dvije različite osobe. Drugim riječima, ono što određuje pojam osobe jest koncept predstavljanja koji uvijek podrazumijeva razlikovanje između predstavljenog i njegova predstavnika. Pojam osobe jest pravni pojam koji pretpostavlja postojanje odnosa predstavljanja kao pravnog odnosa. Dakle *persona* nije stvarna fizička osoba, nego, od nje uvijek različita, pravna osoba. Prirodno stanje stoga ne poznaje pojam osobe; u njemu je svatko ono što neposredno jest. Tek s uspostavom pravnog stanja postaje moguć “pravni odnos između neke individue i djela ili riječi” (Zarka, 2001: 210) kojim je pojam osobe određen¹³. Hobbesova teorija autorizacije na kojoj počiva i kojom je određena njegova cjelokupna teorija države jest *pravna teorija*¹⁴.

Unutarnju složenost pojma *persona* Hobbes artikulira pomoću pojmovnog para tvorca/zastupnik (*author/actor, auctor/actor*)¹⁵, koji porijeklo ima u rimskom pra-

narodu kao jedinstvenoj osobi monarhomasi preuzimaju pak iz dva stoljeća starijih radova Bartolusa i Baldusa (Skinner, 2002b: 387-394).

Engleska pak pravna tradicija poznaje pojam korporacije, koji je blizak rimskom *universitas*. Korporacija je pravna osoba s pravom sklapanja ugovora koja uživa trajnost jer se njezina osobnost razlikuje od one njezinih članova. Za razliku od rimskog *universitas* korporacija ne može obuhvatiti čitavo političko tijelo, ali se može sastojati od samo jedne osobe. Primjer je takve korporacije kralj, čije političko tijelo pravnici u razdoblju Tudora razlikuju od njegova prirodnog tijela (Lessay, 1992: 175-177).

¹¹ Usp. Lessay, 1992: 158 “Osoba je uvijek neko jastvo, identitet; ali jastvo koje se rastavlja na dva čimbenika svodenjem te *personae* na njezin etimološki smisao: predstavnik i predstavljeni; zastupnik i tvorac.”

¹² Primjerice, kada čovjek samog sebe zastupa pred sudom, tada se on istovremeno pojavljuje u ulozi dviju različitih pravnih osoba.

¹³ Stoga se i sam termin *prirodna osoba* čini neprikladnim. Usp. Polin, 1953: 222, Goyard-Fabre, 1983: 58.

¹⁴ Hobbes nas podsjeća da je riječ *persona* latinskog podrijetla i da označava masku kojom se oponaša nečiji lik na sceni. No odmah nas upozorava da je riječ *persona* ubrzo poprimila nova značenja, pa je tako označavala “bilo kojeg predstavnika riječi ili djela, kako na sudovima tako i u teatru” (L, 16.3). Ne smije se smetnuti s uma da je, unatoč tome što se Hobbes služi metaforama teatrološke naravi, teorija autorizacije *pravna* teorija nastala reinterpretacijom *pravnog* naslijeđa.

¹⁵ U prijevodu tog pojmovnog para priklanam se rješenju Dragutina Lalovića koji se, polazeći od značenja koje je imao u rimskom pravu kao primjerenog ishodišta za njegovo razumijevanje,

vu. Osoba je zastupnik kada se njezine riječi i djela pripisuju onome koga ona predstavlja. Onaj kome se te riječi i djela pripisuju jest tvorac (L, 16.4). Odnos tvorca i zastupnika glavni je problem teorije autorizacije koja treba objasniti na koji način jedna osoba može djelovati u ime druge. Drugim riječima, teorija autorizacije mora odgovoriti na pitanje što neki odnos predstavljanja čini valjanim. Na odgovor upućuje pojam ovlaštenja (*authority*)¹⁶, koji Hobbes određuje kao “pravo vršenja bilo kojeg djela” (L, 16.4). Predstavnički je odnos valjan ako se temelji na dopuštenju kojim tvorac koji raspolaže izvornim pravom djelovanja ovlašćuje (autorizira) zastupnika da djeluje u njegovo ime. Iz toga proizlazi važan zaključak: kada raspolaže primjerenim ovlaštenjem, zastupnik svojim djelovanjem ne obvezuje sebe, nego tvorca. Tvorac je dužan priznati riječi i djela zastupnika kao svoja vlastita jer ga je prethodno ovlastio na korištenje svojim pravom djelovanja¹⁷.

Izuzev u slučaju prirodne osobe kojom se djelovanje fizičke osobe opisuje u mediju prava kao identitet tvorca i zastupnika, ni tvorac ni zastupnik nisu nužno pravni likovi jedinstvene fizičke osobe. Osim pojedinca mogu se dati zastupati i nežive stvari, neracionalna bića, mnoštvo ljudi, pa čak i Bog. A zastupati ih može jedan čovjek ili više njih. Neovisno o tome tko se krije iza likova tvorca i zastupnika, i jedan i drugi čine zasebne osobe. Pred sobom dakle imamo polisemičnu upotrebu pojma osoba koja uvelike otežava razumijevanje teorije autorizacije.

Hobbes pojmu umjetne osobe pridaje barem dva različita značenja¹⁸. Osoba je, prije svega, zastupnik, onaj koji izvršava povjereni mu mandat. U tom pogledu

odlučuje za termine tvorac i zastupnik (Lalović, 2006b: 123-127). “U rimskom pravu postojao je *auctor* (začetnik, osnivač, utemeljitelj); označuje bilo pravnu osobu od koje je netko stekao neko pravo bilo pak pojedinca ili instituciju koji su ‘ovlašteni i dužni da ... daju *auctoritas*’. I *auctor* je preuzet iz rimskog prava, bilo iz sintagme *actor universitatis* kao ‘pojedinaac predstavnik nekoga kolektivnog tijela (udruženja, kolegija, skupine ljudi) u poslu koji se sklapa ili poduzima u zajedničkom interesu’; ili još prije iz one *actor civitatis* koja označuje zastupnika javnopravnih ustanova.” (Lalović, 1996b: 124; usp. Romac, 1989.)

¹⁶ Pojam *authority* u značenjskom kontekstu teorije autorizacije prevodim kao ovlaštenje jer Hobbes njime označava dopuštenje (*commission, licence*) kojim je onaj kojemu pripada pravo vršenja nekog djela ovlastio svog zastupnika da djeluje u njegovo ime (L, 16.4).

¹⁷ Zastupanje Hobbes određuje kao personifikaciju; zastupati znači *preuzeti na sebe osobu* onoga u čije se ime djeluje. Vidi L, 16.2: “personificirati znači djelovati ili predstavljati sebe ili drugoga, i za onoga koji prikazuje drugoga kaže se da nosi njegovu osobu ili djeluje u njegovo ime”. Upravo je specifično poimanje osobe koju na sebe preuzima zastupnik ono što Hobbesovu teoriju autorizacije čini primjenjivom u sferi javnog prava.

¹⁸ Problem višeznačnosti pojma *persona* u teoriji autorizacije prepoznao je i jasno razložio François Tricaud, čiju analizu slijedim u osnovnim crtama. Pritom Tricaud navodi i treće moguće značenje. U izrazima *personificirati* ili *nositi nečiju osobu* (L, 16.3) osoba označava prava koja su prenesena ili prenosiva s tvorca na zastupnika. U tom smislu “osoba nije ni predstavljeni ni

Hobbes je nedvosmislen: “osoba je isto što i zastupnik” (L, 16.3); “Riječi i djela nekih umjetnih osoba posjeduju oni koji ih predstavljaju. I tada je osoba zastupnik, a onaj koji posjeduje njegove riječi i djela je tvorac” (L, 16.4). Na to značenje upućuje i naslov XVI. poglavlja, “O osobama, tvorcima i personificiranim stvarima”, u kojem osoba zauzima mjesto koje logički pripada zastupniku kao sastavnom dijelu pojmovnog para tvorac/zastupnik.

No osoba može označavati i predstavljenoga¹⁹: tvorac koji ovlašćuje zastupnika da djeluje u njegovo ime i sam je osoba. Ako prethodno i nije imao status osobe, predstavljeni ga stječe time što se daje zastupati²⁰. To je slučaj kada ono što je predstavljeno nije u stanju biti tvorcem kojem se *istinski* pripisuju riječi i djela njegova zastupnika, neovisno o tome radi li se o odnosu predstavljanja koji odgovara prirodnoj ili umjetnoj osobi. Atribucija je i tada moguća, ali samo kao fikcija. Fiktivno predstavljanje pretpostavlja postojanje treće instance koja će umjesto onoga što se ima predstavljati, a samo ne može biti autorom, pa stoga ne može ni ovlastiti svog zastupnika, dati ovlaštenje potrebno da bi se odnos predstavljanja mogao smatrati valjanim²¹. Tako i neživa stvar može biti personificirana ako njezin upravitelj ili vlasnik ovlasti zastupnika da djeluje u njezino ime. Zbog toga Hobbes u *Levijatanu* može reći da “postoji samo nekoliko stvari koje nisu u mogućnosti biti predstavljene pomoću fikcije” (L, 16.9). Izmjenom te rečenice u latinskom izdanju *Levijata-*

predstavnik, ni povjeritelj ni povjerenik, ona je po svojoj biti nešto što *prelazi* s jednog na drugoga, “delegirana funkcija” (Tricaud u: Hobbes, 1999b: 169).

¹⁹ Sasvim preciznu tekstualnu potvrdu takvog razumijevanja pojma osobe nalazimo u trećem dijelu *Levijatana*. Pozivajući se na XVI. poglavlje, Hobbes podsjeća da je osoba “onaj koji je predstavljen” i da je njezino “ispravno značenje” “onaj koji je predstavljen drugim” (L, 42.3).

²⁰ Minucioznu interpretaciju tog značenja pojma osobe, koje je od odlučujuće važnosti za Hobbesovo poimanje države kao pravne osobe, nalazimo u tekstu Quentina Skinnera *Hobbes and the purely artificial person of the state* (Skinner, 2002b). Na temelju usporedbe argumentacije u *Levijatanu*, njegovu latinskom prijevodu i *De Homine* Skinner zaključuje kako je nesumnjiva Hobbesova namjera, koja se jasno razotkriva u formulacijama koje nalazimo u djelima koja su slijedila nakon *Levijatana*, bila označiti pojmom umjetne osobe onoga koji je predstavljen. Budući da se ne mogu zanemariti Hobbesove precizne tvrdnje u *Levijatanu* prema kojima je umjetna osoba upravo predstavnik, Skinner pristaje ostaviti otvorenom “hermeneutički odvažnu” mogućnost tumačenja, bliskog Tricaudovoj interpretaciji pojma *persona*, prema kojem umjetna osoba označava i predstavnika i predstavljenoga (Skinner, 2002b: 190). Zarka ide korak dalje, zastupajući tezu da *persona* kod Hobbesa ne mora označavati “ni predstavnika ni predstavljenog, već jedinstvo pravnog bića koje obojica sačinjavaju” (Zarka, 2001: 217).

²¹ Skinner međutim smatra da Hobbes fiktivno predstavljanje povezuje samo s onim umjetnim osobama koje su u potpunosti fiktivne, poput dramskih likova. Državu, naprotiv, smješta u skupu potpuno umjetnih osoba koje se od potpuno fiktivnih osoba razlikuju po tome što im se riječi i djela mogu istinski pripisati (Skinner, 2002b: 193-194). Za kritiku Skinnerova stajališta vidi Runciman, 2000.

na, u kojem stoji da “postoji malo stvari koje ne mogu biti osobe”²², Hobbes jasno upućuje na to da stvari predstavljanjem stječu osobnost. Odnos predstavljanja konstitutivan je za status osobe jer se na osnovi ovlaštenja kojim zastupnik raspolaze njegova volja smatra voljom onoga u čije ime djeluje. Na taj način i one stvari koje, budući da nemaju vlastitu volju, nikada ne bi mogle biti prirodne osobe mogu postati pravnim subjektima sposobnim stvarati pravne učinke. Drugim riječima, teorija autorizacije objašnjava na koji je način moguće stvoriti nove pravne subjekte koji su djelatno sposobni iako nisu pravni lik fizičke osobe.

Zahvaljujući teoriji autorizacije Hobbes sada može pružiti nov način preoblikovanja nepovezanog mnoštva pojedinaca u jedinstvo. “Mnoštvo ljudi učinjeno je *jednom* osobom kada su predstavljeni jednim čovjekom ili jednom osobom; tako da to bude izvedeno s pristankom svakoga iz tog mnoštva zasebno. Jer je *jedinstvo* predstavnika, a ne *jedinstvo* predstavljenoga, ono što čini osobu *jednom*. Predstavnik je taj koji nosi osobu, i to samo jednu osobu: *jedinstvo* u mnoštvu ne može biti drugačije shvaćeno” (L, 16.13). Mnoštvo može postati jedinstvom tako što će svatko iz tog mnoštva dati svoj pristanak da ga predstavlja jedan te isti zastupnik. Na taj način svatko od njih postaje tvorcem svega onog što taj zastupnik čini u njegovo ime. Ukoliko se svatko od njih obveže zastupniku na jednak način, tada oni, promatrani kao cjelina, više ne djeluju kao nepovezano mnoštvo u kojem je djelovanje svakog pojedinca određeno njegovom partikularnom voljom. Oni se sada mogu promatrati kao jedna osoba koju pokreće jedinstvena volja njezina zastupnika, a koju je svatko od njih obvezan priznati kao svoju.

Važno je uočiti kako se mnoštvo preobražava u jedinstvo koje se pravno tretira kao jedna osoba isključivo izborom zajedničkog predstavnika. Pravno jedinstvo postoji onoliko dugo koliko postoji sjedinjujuća volja zastupnika zajednička svim članovima-tvorcima tog jedinstva²³. To međutim ne znači da pojedinačni članovi jedinstva nestaju. Budući da jedinstvo može nastati samo na temelju ovlaštenja zajedničkog zastupnika koje svatko daje zasebno, svatko od njih mora se smatrati zasebnim tvorcem svega onog što zastupnik čini u njihovo ime. Teorija autorizacije omogućuje takvu konstrukciju jedinstva koja ne suzbija pluralnost kao određujuću značajku *multitudinis dissolutae* od koje polazi.

²² “Paucae res sunt, quarum non possunt esse personae.” Citirano prema: Skinner, 2002b: 195. Zanimljivo je da je francuski prijevod latinskog *Levijatana* na tom važnom mjestu pogrešan. Tricaud prevodi: “postoji malo stvari koje ne mogu imati osobe” (Hobbes, 2004b: 133).

²³ S obzirom na to da uloga zastupnika može biti dodijeljena jednoj fizičkoj osobi, ali i kolektivnom tijelu, moraju postojati proceduralni mehanizmi konstituiranja jedinstvene volje zastupnika. Ako je zastupnik kolektivno tijelo, njegova se volja izražava postupkom glasanja. Temeljno je načelo odlučivanja pravilo većine. Hobbes upozorava da njegova djelotvornost može biti dovedena u pitanje ukoliko je ukupan broj glasova paran ili je dopušteno pravo veta (L, 16.15-17).

Pravnu teoriju autorizacije, razvijenu na temelju elemenata poznatih, prije svega, u privatnom pravu, Hobbes, s revolucionarnim posljedicama, primjenjuje na javno pravo. S obzirom na to da prirodno jedinstvo među ljudima ne postoji (L, 16.14; 17.6-12), političko jedinstvo zamislivo je samo kao proizvod izbora zajedničkog zastupnika kojim nastaje jedinstvena osoba koju taj zastupnik predstavlja. Kako taj izbor nije ništa drugo do voljno ograničavanje vlastitog prava, on se ostvaruje u obliku sporazuma. Svako je političko tijelo umjetna tvorba koja počiva na izvornom sporazumnom izražavanju volje onih koji to tijelo čine. Tim sporazumom oni odlučuju “imenovati jednog čovjeka ili skupštinu ljudi da nose njihovu osobu” (L, 17.13). Ta osoba proizašla iz mnoštva odabirom suverena zove se *država*. Njezina definicija glasi: “jedna osoba, djela koje je veliko mnoštvo uzajamnim sporazumima jednog s drugim učinilo svakoga od njih tvorcem s ciljem da može koristiti snagu i sredstva svih njih, onako kako će smatrati prikladnim, za njihov mir i zajedničku obranu” (L, 17.13). Zastupnik koji istovremeno predstavlja i tu osobu kao cjelinu i zastupa svakog od onih koji tu osobu čine zasebno je *suveren*, a pojedinci koji su tvorci djela koje država kao jedinstvena osoba izvršava posredstvom suverena postaju *podanici* (L, 17.14).

Složenost Hobbesove argumentacije zahtijeva precizno pojmovno određenje države u odnosu spram podanika i suverena. Budući da se Hobbes u konstrukciji države služi pojmovnim aparatom teorije autorizacije, primjereno razumijevanje tog odnosa moguće je samo uz uvažavanje njezine unutarnje logike. Na taj se način može izbjeći zamka pojednostavnjenja do kojeg dolazi kada se u pokušaju razumijevanja države težište promatranja stavi isključivo na podanike ili suverena.

Kada se promatra kao osoba kojoj se kao vlastita pripisuje volja suverena, državu je moguće poistovjetiti sa suverenom. Doista, država bez suverena ne može postojati kao pravna osoba jer ne raspolaže vlastitom voljom. Država nastaje i stječe djelatnu sposobnost u trenutku kada budući podanici ovlaste suverena da djeluje kao njihov zastupnik. Postojanje države kao političkog jedinstva u potpunosti ovisi o sjedinjujućoj volji suverena; bez nje ona se raspada u razjedinjeno mnoštvo iz kojeg je potekla. To međutim ne znači da Hobbes identificira suverena i državu. U pojmovnom polju Hobbesove teorije države, zasnovanom na teoriji autorizacije, postoji jasno razlikovanje između osobe države i osobe suverena. Suveren je predstavnik države čije pravo predstavljanja u cijelosti proizlazi iz ovlasti koje je društvenim sporazumom stekao od svakog pripadnika mnoštva. Država nije suveren niti pripada suverenu. Suveren je *službenik* države, zastupnik koji vrši povjerene mu ovlasti²⁴.

²⁴ Suprotnog je mišljenja Franck Lessay koji smatra nedvojbenim da Hobbes pojmom *persona civitatis* označava suverena, a ne državu. Lessay polazi od nemogućnosti poimanja države kao osobe, neovisno o suverenu kao njezinu zastupniku, o čemu svjedoči “čitavo nastojanje engle-

Ako se naglasak stavi isključivo na podanike kao izvorište ovlaštenja kojim se država uspostavlja, državu je moguće poistovjetiti sa zajedničkom osobom svih podanika. Njezino je ishodište doista u ovlaštenju koje je suveren dobio od podanika. No njezino daljnje postojanje kao pravne osobe više ne ovisi o volji tih podanika jer su ovlasti prenesene na suverena apsolutne. Država se nasuprot podanicima pojavljuje kao zasebna, od njih različita pravna osoba koja im ne pripada. Država je ta koja, preko suverena kao svog predstavnika, zapovijeda podanicima. Njezina volja podanicima se obznanjuje kroz zakone kao zapovijedi onoga kojem su se podanici prethodno obvezali na poslušnost.

Za državu kao osobu konstitutivno je *i* ovlaštenje podanika *i* volja suverena. Država se stoga ne može poistovjetiti ni sa suverenom ni s cjelinom podanika. Ona se opire takvom prisvajanju kojim se apsolutizira samo jedna strana kompleksnog odnosa države, podanika i suverena. Kao primjeren način razumijevanja države u smislu moderne političke tvorbe nadaje se treća mogućnost, koja u obzir uzima upravo ono što državu razlikuje i od podanika i od suverena. Država se tada otkriva kao zasebna osoba čija je osobnost dvostruko impersonalna: kao aparat vlasti država se istovremeno razlikuje i od svojih tvoraca i od svoga predstavnika²⁵. I nasuprot njima čini istinsko mjesto suverenosti.

skog *Levijatana* usmjereno na opovrgavanje ideje da se može razlikovati egzistencija republike i egzistencija suverena” (Lessay, 1992: 160). Drugim riječima, država je suveren. Svoje tumačenje Lessay je u stanju tekstualno potkrijepiti jer ono doista jest sastavni dio Hobbesova obrazloženja države kao *personae* čija egzistencija ovisi o sjedinjujućoj volji suverena. Skinner je međutim uvjerljivo pokazao da je takvo tumačenje jednostrano (Skinner, 2002a: 394-413, 2002b: 177-208).

²⁵ Ovdje ponuđeno razumijevanje države u kontekstu Hobbesove teorije autorizacije izravno se oslanja na rezultate povijesno-teorijskog istraživačkog rada Q. Skinnera posvećenog problemu genealogije modernog poimanja države objavljene u studiji *From the state od princes to the person of the state* (Skinner, 2002a: 368-413), a na koje se logički nastavlja već spomenuto Skinnerovo tumačenje Hobbesova određenja države kao umjetne osobe (Skinner, 2002b: 177-208). Temeljna je Skinnerova teza da država nije transepohalni, već moderni pojam koji označava *dvostruko impersonalni* oblik političke vlasti koji se jasno razlikuje i od vladara i od naroda kao cjeline građana. Skinner prati razvoj modernog poimanja države polazeći od talijanskog humanizma i renesanse s kojima se termin *status/stato* počinje odvajati od oznake jednog personaliziranog oblika političke dominacije. U tom procesu ključnu su ulogu odigrale dvije struje konstitucionalističke teorije dominantne u 15. i 16. stoljeću: talijanski republikanizam i ugovorna teorija monarhomaha. S republikanizmom nastupa shvaćanje države kao monopolista legitimne uporabe sile koji kao autonoman politički autoritet upravlja javnim poslovima neovisne zajednice. Kao i republikanski teoretičari, monarhomasi inzistiraju na jasnom razlikovanju institucija vladavine od onih koji tim institucijama upravljaju. Štoviše, suverenitet shvaćaju kao značajku umjetne, pravne osobe tijela naroda. Međutim tek će autori koji, njima nasuprot, nastoje legitimirati apsolutističke oblike vladavine prijeći drugu polovinu puta prema modernom poimanju države, razlikujući državu ne samo od vladara nego i od tijela naroda. Tako formulirano shvaćanje

Uvođenjem teorije autorizacije u argumentaciju Hobbesova teorija države bitno je izmijenjena u odnosu na manjkavo objašnjenje uspostave političkog tijela u *Elements of Law* i *De Cive*. Osnovni problem koji je u Hobbesovoj teoriji države prije *Levijatana* ostao neriješen, a kojem se izravno obraća teorija autorizacije, jest pitanje uspostave suverene vlasti potrebne za trajno održanje političkog tijela. Kao što smo vidjeli, suveren je trebao vladati na osnovi moći i autoriteta, ali bez primjerene pravne osnove koja bi ga povezivala s podanicima. Suvereno pravo nije bilo ništa više od prirodnog prava suverena kao prirodnog čovjeka. Budući da prirodno pravo ne podrazumijeva recipročnu obvezu, suveren se nije mogao osloniti na pozitivnu obvezu podanika koja bi bila nešto više od puke obveze ne-odupiranja djelovanju suverena. Stoga se i volja suverena spram podanika očitovala kao moć prirodnog čovjeka koji ih prisiljava na poslušnost. Istovremeno, ta nedovoljno djelotvorna moć već je bila popraćena autoritetom kojim je suveren raspolagao kao isključivi tumač prirodnih zakona.

U *Levijatanu* Hobbes pravnom teorijom autorizacije daje novu, primjerenu osnovu suverene vlasti. Okosnicu Hobbesove teorije države sada čini koncept predstavljanja. Sadržaj društvenog sporazuma više nije jednostrano odustajanje od prirodnog prava, nego uspostava predstavničkog odnosa između suverena i njegovih budućih podanika. Taj odnos počiva na stvaranju *novog prava* koje se dodjeljuje suverenu. Radi se o pravu na korištenje prirodnim pravom od kojeg podanici ne odustaju i koje ostaje sačuvano u građanskom stanju. Suveren je zastupnik koji predstavlja zajedničku osobu svojih podanika na osnovi ovlaštenja da djeluje u njihovo ime koristeći se njihovim pravom, a podanici su tvoreci koji su, ovlašćujući suverena, preuzeli pozitivnu obvezu da priznaju riječi i djela suverena kao svoja vlastita. Stoga je suverena vlast više od moći suverena kao prirodnog čovjeka; ona je pravni iskaz volje suverena koju su se podanici obvezali priznati kao vlastitu.

Suveren i podanici povezani su pravnim odnosom predstavljanja čiji je učinak uspostava političkog jedinstva u kojem je volja suverena identična volji svakog podanika promatranog zasebno i volji svih podanika uzetih zajedno. Stoga se suverena vlast ne pojavljuje nasuprot podanicima kao neka izvanjska moć, već kao racionalni, pravni izraz njihove vlastite volje da trajno napuste prirodno stanje.

Kao što se suverena vlast ne može svesti na zgoljnu moć, tako se ni suveren ne može identificirati s prirodnim čovjekom. Suveren je umjetna, pravna osoba koja je logički nužan element u konstrukciji države koja za cilj ima prevladavanje prirod-

države kao *središta suverenosti* Skinner prvi put nalazi u *Levijatanu*, koji sadrži prvu "potpuno sustavnu i samosvjesnu teoriju suverene države" (Skinner, 2002a: 403). Bit Hobbesove teorije države sadržana je u nauku da "pravna osoba koja leži u srcu politike nije ni *persona* naroda ni službena osoba suverena, već umjetna osoba države" (Skinner, 2002a: 404).

nog stanja. Država koju takav suveren predstavlja i sama je pravna osoba. Ako njezino postojanje zahtijeva neku količinu moći potrebnu da se volja podanika može u svakom trenutku stvarno uskladiti s voljom suverena, to ne znači da je ona naprosto mehanizam moći. Država je pravna osoba čije se čitavo postojanje odvija u mediju prava. Kao pravna struktura država svoj nastanak duguje pravnom aktu. Nadalje, njezino je djelovanje moguće samo zahvaljujući pravnoj fikciji predstavljanja. Konačno, njezina volja svoj izraz ima samo u zakonima.

Štoviše, teorija autorizacije omogućuje poimanje države kao legitimnog političkog autoriteta. Ako je u prethodnim formulacijama Hobbesove znanosti o politici autoritet na kojem je počivalo političko jedinstvo bio autoritet suverena kao prirodnog čovjeka koji jedini uživa pravo da transformirajući opće zapovijedi prirodnog zakona u općenite zapovijedi građanskog zakona to jedinstvo uspostavi i održava, sada je taj autoritet pomjeren na samu državu. Podanik se obvezuje na poslušnost državi kao pravnoj osobi koja djeluje preko suverena kao svog predstavnika. Osnova je njezine legitimnosti predstavnički odnos koji povezuje suverena i podanike. Iako nema nikakvih pravnih obveza spram podanika, može se pokazati da je suveren u obavljanju svoje zadaće stvarno ovisan o legitimnosti države koju predstavlja, a koja je neupitna samo onda kada podanici smatraju da ih suveren na primjeren način zastupa u njihovoj racionalnoj težnji za trajnim napuštanjem prirodnog stanja.

LITERATURA

- Atger, Frédéric, 1906: *Essai sur l'histoire des doctrines du contrat social*, Imprimerie coopérative La laborieuse, Nîmes.
- Baumgold, Deborah, 1988: *Hobbes's political theory*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Bidet, Jaques, 2008: *Opća teorija moderne*, Disput, Zagreb.
- Gaudemet, Jean, 1974: *Le droit privé romain*, Armand Colin, Paris.
- Gauthier, David P., 1969: *The Logic of Leviathan*, Clarendon Press, Oxford.
- Gierke, Otto, 1900: *Political Theories of the Middle Age*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Goyard Fabre, Simone, 1983: Le concept de 'persona civilis' dans la philosophie politique de Hobbes, *Cahiers de philosophie politique et juridique de l'Université de Caen*, 3, 1983.
- Hobbes, Thomas, 1991: *Man and Citizen (De Homine and De Cive)*, Hackett Publishing Company, Indianapolis/Cambridge (uredio Bernard Gert).
- Hobbes, Thomas, 1998: *On the Citizen*, Cambridge University Press, Cambridge.

- Hobbes, Thomas, 1985: *Leviathan*, Penguin Classics, London (uredio i uvod napisao C. B. Macpherson; 1. izdanje 1968).
- Hobbes, Thomas, 1999a: *Human Nature and De Corpore Politico*, Oxford University Press, Oxford (priredio, uvod i bilješke napisao J. C. A. Gaskin, sadrži i I., VI. i XXV. poglavlje *De Corpore*, 1. izdanje 1994).
- Hobbes, Thomas, 1999b: *Léviathan*, Dalloz, Paris (preveo, popratio bilješkama, usporedio s latinskim izdanjem i uvod napisao François Tricaud; 1. izdanje 1971).
- Hobbes, Thomas, 2004a: *Levijatan*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb.
- Hobbes, Thomas, 2004b: *Léviathan*, Vrin/Dalloz, Paris (francuski prijevod latinskog izdanja).
- Jaume, Lucien, 1986: *Hobbes et l'État représentatif moderne*, PUF, Paris.
- Lalović, Dragutin, 2006a: U Hobbesovoj zamci: pojam suverenosti?, *Politička misao* (43) 1: 3-27.
- Lalović, Dragutin, 2006b: Habemus Levijatan?, *Politička misao* (43) 1: 115-126.
- Lessay, Franck, 1992: Le vocabulaire de la personne u: Zarka, Yves Charles (ur.), 1992: *Hobbes et son vocabulaire*, str. 155-186.
- Pitkin, Hanna Fenichel, 1964a: Hobbes's Concept of Representation – Part I, *American Political Science Review*, 58: 328-340.
- Pitkin, Hanna Fenichel, 1964b: Hobbes's Concept of Representation – Part II, *American Political Science Review*, 58: 902-918.
- Pitkin, Hanna, 1967: *The Concept of Representation*, University of California Press, Berkeley/Los Angeles/London.
- Polin, Raymond, 1953: *Politique et philosophie chez Thomas Hobbes*, PUF, Paris.
- Polin, Raymond, 1981: *Hobbes, Dieu et les hommes*, PUF, Paris.
- Ribarević, Luka, 2008: Polazište Hobbesove znanosti o politici, *Anali Hrvatskog politološkog društva* 2008 (5): 461-481.
- Romac, Ante, 1989: *Rječnik rimskog prava*, Informator, Zagreb.
- Runcimann, David, 1997: *Pluralism and the personality of the state*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Runcimann, David, 2000: Debate: What kind of Person is Hobbes's State? A reply to Skinner, *The Journal of Political Philosophy* (8) 2: 268-278.
- Skinner, Quentin, 2002a: *Visions of Politics*, vol. II: *Renaissance Virtue*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Skinner, Quentin, 2002b: *Visions of Politics*, vol. III: *Hobbes and Civil Science*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Skinner, Quentin, 2005: Hobbes on Representation, *European Journal of Philosophy* (13) 2: 155-184.

- Skinner, Quentin, 2007: *Hobbes on Persons, Authors and Representatives*, u: Springborg, P. (ur.), *The Cambridge Companion to Hobbes's Leviathan*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Terrel, Jean, 1994: *Hobbes. Matérialisme et politique*, Vrin, Paris.
- Tricaud, François, 1982: An Investigation concerning the Usage of the Words "Person" and "Persona" in the Political Treatises of Hobbes, u: Bend, J. G. van der (ur.), *Thomas Hobbes. His view of man*, Editions Rodopi B. V., Amsterdam.
- Zarka, Yves Charles, 1999: *La décision métaphysique de Hobbes*, Vrin, Paris (2. prošireno izdanje; 1. izdanje 1987).
- Zarka, Yves Charles, 2001: *Hobbes et la pensée politique moderne*, PUF, Paris (1. izdanje 1995).

Luka Ribarević

HOBBS' THEORY OF AUTHORISATION I

Summary

In contrast with earlier formulations of Hobbes' science of politics, the theory of sovereignty in *Leviathan* is expounded on a completely new legal basis. It is the theory of authorisation, whereby the fundamental political relation between sovereign and subject is conceived as a representative relation. This work shows that, up to *Leviathan* and within the conceptual framework of state theory, sovereignty was defined as might and authority, but not as power. The missing element was legal substance, without which both might and authority are insufficient to make possible permanent abandonment of the natural condition. The theory of authorisation is precisely the solution to the problem of constituting the state as a single legal person interconnecting the sovereign and the subjects. At the core of the theory lies the concept of person, which covers various modalities of the representative-represented relation. It is through the concept of artificial person that Hobbes shows in what way the disconnected multitude of individuals can be transformed into an operative political unity. This comes about as a result of the sovereign being given authorisation by future subjects, who pledge to accept his will as their own in matters related to preservation of peace. Thus they can be legally treated as a single legal person, to which the will of the sovereign is ascribed as its own will. By accepting the will of the sovereign – the artificial person of their representative – as their own, the subjects themselves become an artificial person: the state.

Keywords: theory of authorisation, person, social contract, sovereignty, sovereign, subjects, state, *Leviathan*, Hobbes